

IZLOŽBENE DVORANE KNEŽEVE PALAČE (PRIZEMLJE)

Kabineti čuda Narodnog muzeja Zadar, izložba

U namjeri da predstavimo građu četiriju odjela Narodnog muzeja, poigrali smo se s vlastitim očekivanjima i očekivanjima posjetilaca te izložili predmete prirodoslovlja, etnologije, kulturne povijesti i likovne umjetnosti zajedno, stavljajući ih tako u novi kontekst neuobičajenih odnosa, pod naslovom *Kabineti čuda*, što nas je odvelo duboko u prošlost, u prapočetke muzeja. Kabineti čuda u svakom bude različite asocijacije. Dok promatrate ove kabinete, ostavite za sobom naučeno, zaboravite očekivanja, poigrajte se s naslagama povijesti, znanja, kulture i *dajte mašti na volju*.

Kabineti čuda u svakom bude različite asocijacije. Jer kabinet čuda sadrži mnogo zanimljivosti na jednom mjestu, od kojih su neke neobične (poput sijamskih blizanaca ili ovce u formalinu u povijesnim kabinetima), neke sasvim obične tamo gdje su pronađene (npr. kamen s mjeseca), neke lijepe (nakit), neke vrijedne (slike), a neke skupljene iz samo skupljaču znanih razloga. Za razliku od današnjih muzejskih postava koji su rađeni na osnovi znanstvenih spoznaja, kabineti čuda nastaju na osnovi osjećaja za sklad, ljepotu i neobično, iz želje za posjedovanjem i predstavljanjem znanja i afiniteta, ponekad pokazivanjem bogatstva i moći te pobuđivanjem znatiželje promatrača.

Vi ste ti koji kabinetima čuda daju smisao. Vaš je pogled na svijet jedinstven stoga će i vaš doživljaj kabineta čuda biti jedinstven.

Kabineti čuda su enciklopedijske zbirke predmeta. „U kabinetima čuda su vrijeme ljudskog stvaralaštva i vrijeme prirode identični te sažeti u fragmentarne, nekompletne enciklopedije. Upravo ta nekompletnost dozvoljava mnogostrukost različitih slika svijeta koje nisu podlijegale zakonitostima znanstvene historiografije. (...) Wunderkammer je kopča između mitske predodžbe univerzuma i humanističko-znanstvenog klasificiranja i interpretacije svijeta u jedan „istinit“ i utemeljen narativ.“ (Mrduljaš, 2010., str.5,6).

Osnivali su se diljem Europe u doba renesanse, kada su i dobili ime *Wunderkammer*, *Kunstkabinet*, *Cabinet of Curiosities*, *Chambre des merveilles*. U njima je bila izložena raznorodna građa, od prirodnina, arheoloških i etnoloških artefakata do umjetničkih predmeta, s posebnim naglaskom na neobičnim izlošcima novootkrivenog biljnog i životinjskog svijeta, deformitetima ljudskoga tijela, što je trebalo zainteresirati promatrača i poučiti ga. Iako su pojedinačni manji kabineti postojali i ranije, najstariji publicirani prikaz kabineta čuda dao je u knjizi *Dell'Historia Naturale* (1559.) napuljski apotekar Ferrante Imperato. Kao prirodoslovac on je svoj kabinet ispunio različitim predmetima iz prirode, no kasniji kabineti čuda o kojima imamo slikovna svjedočanstva, poput onog njemačkog isusovca Athanasiusa Kirchera iz XVII. st., poznatog teoretičara religije, geologa i liječnika, sadrže predmete različite po građi i porijeklu.

Najpoznatiji u Europi u vrijeme manirizma su kabineti triju vladara koji su prijelaz od srednjovjekovnog kolekcioniranja ka dobu baroka i prosvjetiteljstva: „spektakularni“ kabinet Rudolfa II. na Hradčanima u Pragu, potom kabineti nadvojvode Ferdinanda Tirolskoga i španjolskog kralja Filipa II. Uz umjetnička djela oni sadrže neobičnosti poput kostura, fetusa, portreta nakaza. U Italiji također nastaju zbirke, tzv. *studiola*, a među najpoznatijima su one obitelji Medici u Firenci, Montefeltre u Urbinu, d'Este u Ferrari itd. Svoje zbirke stvaraju, osim plemića, i bogati građani, umjetnici i znanstvenici. Koliki je bio interes za skupljanje govori i činjenica da je u Italiji u XVI. st. bilo 250 zbirki *naturalia*.

Petar Veliki, koji je oblikovao moderni identitet Rusije, početkom XVIII. st. na tragu prosvjetiteljskih ideja dao je, uz ostalo, podignuti zgradu Kunstkammere, gdje je smjestio prvu rusku muzejsku zbirku sa znanstvenim pretenzijama, na tragu ideje prosvjećivanja naroda. Želeći zbirku što više učiniti javnom, posjetiteljima je nuđena zakuska i votka. I danas

su u Petrogradu, u Muzeju etnologije i antropologije, poznatijem pod imenom *Kunstkamera*, uz ostalo, izložene i „voljene nakaze“ Petra Velikoga (deformirani fetusi i novorođenčad, mali kosturi sijamskih blizanaca itd.), nekada dio znanstvenog laboratorija za pouku, danas kuriozitet i slika vremena.

Postoje i skromniji *curio kabineti* poput onih koje je u XVII. st. izrađivao u Augsburgu Phillip Hainhoffer, komadi namještaja, opremljeni različitim predmetima koji su se kupovali za ukrašavanje stanova. Ti su kabineti bili odraz bogatstva i pomodnosti vlasnika i nisu odražavali njihove afinitete i stavove.

Povijest skupljanja muzejskih predmeta vrlo je kompleksna i proteže se duboko u prošlost. Skupljanje predmeta koje je stvorio čovjek i/ili priroda usađeno je u našu svijest i u povijest civilizacije do te mjere da ga možemo smatrati jednom od temeljnih ljudskih potreba. Mnogi predmeti koji se danas čuvaju i predstavljaju u muzejima došli su do nas kroz naslage vremena, mnogi su izgubljeni ili uništeni. S jednakom strašću čovjek skuplja i uništava djela svojih ruku i prirode. Skupljanjem, čuvanjem, sistematiziranjem i pokazivanjem „predmeta svijeta“, što su i osnovne funkcija muzeja, nastojimo stvoriti okvir sigurnosti i kontrolirati beskrajnu raznolikost makrokozmosa svodeći je na općeprihvaćeni, institucionalizirani, muzealizirani ili osobni mikrokozmos.

Otkako su Ptolomejevići u Aleksandriji u III. st. pr. Kr. osnovali *Dom muza*, što smatramo „zametkom muzeja“, njegova se (pra)povijest nastavlja kroz bogate antičke zbirke Rima, crkvene riznice srednjega vijeka do vremena renesanse, kada prikupljanje umjetnina, prirodnina i predmeta kulturne povijesti po dvojnomo načelu *curiosa artificialia i naturalia* postaje principom kojega se drže vladari, plemići, potom bogati građani i znanstvenici stvarajući svoje zbirke. Te su zbirke postale temelj mnogim muzejima. „(...) postavi zbirki, uključujući i one iz javnih muzeja, temeljili su se na principu nagomilavanja stvari – ako nagomilavanje uopće može biti neki princip – a kako je postav izgledao ilustrirat ćemo primjerom postava Britanskog muzeja: na ulazu orijentalni idoli, mramorno poprsje, slon i spužve; slijedi polarni medvjed, portreti, fosili i meteori; zatim kip Shakespearea te nekoliko punjenih žirafa ...“ (Koščević, 1977., str. 43).

U doba enciklopedista u XVIII. st. privatne zbirke postaju javni muzeji, npr. iz zbirke obitelji Medici nastaje muzej Uffizi 1765. god., a dio palače Louvre prvi je put otvoren za javnost 1793. g., tijekom Francuske revolucije. To je stoljeće iznjedrilo i novi tip javnog muzeja koji će dovesti do stvaranja državnih nacionalnih muzeja XIX. stoljeća.

Povijest prikupljanja građe koja se danas čuva u Narodnom muzeju Zadar bogata je i kompleksna. Ovisi o povijesnom razdoblju, kulturnoj politici i mogućnostima sredine u kojoj muzej djeluje, modi vremena, kao i osobnim afinitetima donatora i kustosa koji su djelovali u muzeju i oko njega.

Prosvjetiteljske i romantičarske ideje koje su se širile u XVIII. i početkom XIX. stoljeća zahvatile su i Zadar. Alberto Fortis u svom djelu „Put po Dalmaciji“ (1774.) spominje zbirke prirodnina bogatih građana Zadra. Veliki utjecaj na Zadrane imale su slobodarske ideje Francuske revolucije, propast Mletačke republike, francuska vladavina u Dalmaciji, posebno talijanski preporod (Batović, 1990.). Početkom XIX. stoljeća Zadar je prednjačio pred drugim gradovima Dalmacije, što se posebice očitovalo u njegovim akademijama, školama, odgojnim zavodima, arhivima, bibliotekama i privatnim zbirkama. Osobito velik interes vladao je za istraživanje prirode. Za francuske vladavine namjesnik Vincenzo Dandolo uložio je velika sredstva u osnivanje Prirodoslovnog kabineta u sklopu zadarskog Liceja, te je uređen botanički vrt (Čolak, 1964.). Je li Dandolo osnivao kabinet za učenje ili je imao namjeru stvoriti muzej, možemo samo nagađati.

Kao početak organiziranog muzejskog djelovanja u Zadru uzima se 1832. godina kada je utemeljen prvi pokrajinski muzej, *Museo Nazionale*, proglasom austrijskog namjesnika Vettera von Lillienberga koji poziva stanovništvo Dalmacije da se u Zadru, kao sjedištu pokrajine, prikuplja građa radi osnivanja muzeja. Muzej je trebao obuhvaćati uzorke prirodnih znanosti, starina te narodne i industrijske djelatnosti. Tom pozivu odazvali su se brojni građani koji su svoje zbirke ili njihove dijelove poklanjali muzeju. Popisi doniranih predmeta mogli su se pročitati u javnim tiskovinama. Na žalost, stalne promjene vlasti, ratovi te često nebriga lokalnih moćnika ili središnje vlasti dovele su do toga da je fundus muzeja nekoliko puta gotovo u potpunosti uništen. Stoga je Narodni muzej Zadar osnivan čak tri puta, 1832., nakon razaranja Zadra 1945. te 1962. kada je donesena odluka da se Prirodoslovni muzej, Etnografski muzej, Muzej grada Zadra i Galerija umjetnina (prvi put u povijesti Zadra osnovana 1948. g.) integriraju u jednu ustanovu.

Naši kabineti nemaju „čudnih“, nepoznatih životinja ili biljaka, ljudi ili životinja s bizarnim deformacijama ili odjevnih predmeta nepoznatih naroda - kako su često bili opremljeni prvi kabineti čuda. Međutim, tada je svijet još bio „nov“, mnogi krajevi neotkriveni, kultura dostupna samo privilegiranim i danas obični predmeti nekada su izazivali čuđenje. Neotkrivenih dijelova Zemlje više nema, *Google Earth* nas velikom brzinom može povesti iz sigurnosti doma u najskrivenije kutove zemljine kugle. Danas su muzejske zbirke specijalizirane, a kustosi stručno osposobljeni za određena područja. Povijest muzeja odražava i razvoj znanstvene slike svijeta, njegovu kategorizaciju i sistematizaciju, fundusi današnjih muzeja postaju banke podataka, učvršćuju se vrijednosni kriteriji koji postaju imperativ. Predmeti na ovoj izložbi inventirani su, opisani, zbirke su registrirane kao kulturno dobro Republike Hrvatske. Mnoge od njih vidjeli ste na našim izložbama, u katalogima, medijima, na našoj web-stranici, skoro uvijek odvojene po strukama. Međutim, u želji da se vratimo u prošlost i prisjetimo početaka odlučili smo postaviti ih na drugačiji način, prvi put bez muzejske opreme: legendi s imenima autora, opisom, godinama, porijeklom, tehnikom ..., zajedno *naturalia i artificialia* u staklenim vitrinama Kneževe palače. „Čudesnost“ smo postigli *jukstapozicijom*, bliskim susjedstvom predmeta različitih struka po „načelu“ gomilanja, s namjerom da potaknemo usporedbe, analogije i pitanja, podržavajući promjenu iz statičkog prezentiranja predmeta u dinamičke interpretacije koje se mijenjaju ne samo kroz povijest, nego su uvjetovane ukusom i znanjem sredine, kustosa i konzumenata kulture.

Kriteriji po kojoj su slagani kabineti čuda i prvi javni muzeji bili su raznoliki: negdje su, npr. slike slagane po formatu, skulpture po tome da li sjede ili stoje, jesu li gole ili obučene. Da bismo od 80.000 predmeta o kojima skrbi Narodni muzej izdvojili mobilijar kabineta čuda i našli njihovu poveznicu, pojavila se ideja da kabinete biramo i spajamo po bojama, tom „neuhvatljivom“ fenomenu koji se ne može precizno definirati. Boje su vrlo kompleksan prirodni fenomen kojim se bave znanstvenici, ali i slojevita kulturološka činjenica, one imaju simboličko i magijsko značenje, kao i svoju povijest. Koristeći boje isključivo kao alat dopustili smo sebi slobodu izbora, „predznanstvenost“ ranih kabineta. Zanimarili smo Newtonovu prizmu, reducirali boje spektra, uveli „izbačene“ crnu i bijelu, i dobili plavi, zeleni, smeđi, crveni i akromatski kabinet.

Današnje, postmoderni vrijeme zahvaća ponovno u glomazni povijesni arhiv čovječanstva, pa i u predmoderni vrijeme: priređuju se izložbe o kabinetima čuda, umjetnici rade svoje kabinete, Britanski muzej u povodu 250. godišnjice odao je počast svojim počecima i rekonstruirao povijesni kabinet iz XVIII. st. pomiješavši *naturalia i artificialia*. Internetske stranice, YouTube, Pinterest, blogove itd. možemo smatrati suvremenim digitalnim kabinetima čuda. Radilo se pritom o *studiolima* obitelji Medici ili vitrinama u

našim domovima koje punimo uspomenama, suvenirima, vrijednim ili odbačenim predmetima, ista je opsesija skupljanja, u skladu s nagnućima i mogućnostima kolekcionara. Svaki od izloženih kabineta mogao bi se i drugačije složiti, mogli bi se izabrati i drugi predmeti. Dok promatrate ove kabinete, ostavite za sobom naučeno, zaboravite očekivanja, poigrajte se s naslagama povijesti, znanja, kulture i *dajte mašti na volju*.